

Els comitès antifeixistes: revolució i contrapoder

tada una petita cel·la.

En aquest punt, Aleixandri exposa els fets advertint que no en va ser testimoni sinó que els li va explicar poc després el xofer d'un dels autos on s'enduien Quintana i Ferrer. El relat el posa en boca de l'esmentat xofer: «Jo —em va dir— conduïa el cotxe en què anaven en Lluís dels pianos i en Quintana. Havíem quedat que en arribar a un cert punt pararia el cotxe, fent veure que hi havia una avaria, i mentre faria veure que l'arreglava els del comitè els farien baixar.»

El relat continua ara en tercera persona: «[El xofer] Em va dir que en el moment de partir de davant de l'ajuntament tots els llums de la plaça estaven encesos i que l'alcalde els deia: 'No tingueu cap temença, que us porten a Girona i si no teniu cap culpa de res com dieu no hi estareu gaire temps', i per corroborar el que deia els va demanar si tenien tabac, i a la resposta negativa va donar-ne un paquet a en Quintana.»

Aleixandri torna a posar el relat en boca del xofer: «Vàrem marxar i en arribar al lloc indicat vaig parar el cotxe i varen fer-los baixar, però —va continuar— per poc em maten a mi, perquè encara en Lluís dels pianos no havia tocat de peus a terra n'hi va haver del comitè que li varen descarregar les pistoles i, com que jo estava examinant el motor, les bales varen xiular per les meves orelles.»

La continuació és igual d'esfereïdora: «En Lluís va caure tot seguit. En Quintana va poder escapar i va córrer tot el llarg de la cuneta; els del comitè li varen córrer al darrere disparant llurs pistoles sense tocar-lo, va voler pujar el marge de la carretera per salvar-se camps a través, i això va ésser la seva mort, perquè abans de poder arribar a dalt va relliscar i va caure a la cuneta, on els del comitè el varen atrapar i el varen occir. Després van avisar el comitè de Sils perquè vinguessin a recollir els cossos.»

Un assassinat frustrat

A Caldes no hi haurà més morts. Almenys no més morts del poble, perquè en el tram de carretera general que passa pel terme es trobaran els cadàvers de vuit foras-

L'actuació d'aquests organismes ha quedat associada a la repressió

● El 21 de juliol de 1936 el govern de la Generalitat promulga el decret de creació del Comitè Central de Milícies Antifeixistes. És un intent per regular la realitat que s'imposa al carrer després de la neutralització dels sollevats a Catalunya. Impulsats fonamentalment per la CNT-FAI, es creen comitès locals arreu del país que esdevenen un veritable contrapoder a les autoritats republicanes. Impulsen un model de gestió revolucionària que dura oficialment dos mesos i mig, fins al 4 d'octubre, amb la dissolució del Comitè Central, dies després que la CNT hagi acceptat l'entrada al govern de la Generalitat. L'actuació dels comitès ha quedat associada en l'imaginari col·lectiu a la repressió i l'acció violenta, amb casos especialment sanguinaris com els d'Orriols, Salt, Puigcerdà i Canet de Mar. Les dades i investigacions existents difícilment poden rebatre aquesta impressió, tan certa com que hi va haver un nombre força considerable d'excepcions en què realment aquests organismes garanteixen l'ordre o, paral·lelament a l'acció armada, comencen a aplicar programes d'obres públiques, planificació econòmica, recaptació d'impostos o col·lectivitacions agràries i industrials. Per al cas de Caldes, el testimoni de Joaquim Aleixandri pot sorprendre pel to crític que manté. En primer lloc, cal contextualitzar-lo en el temps en què van passar els fets: tot i la indiscutible participació dels sectors republicans en els comitès, en la immensa majoria dels casos aquests organismes són controlats per la CNT-FAI, la qual cosa provoca freqüents topades amb els poders republicans, controlats per ERC. De la vintena de membres del comitè de Caldes (la majoria embotelladors, paletes, camperols i ferroviaris), hi ha una aclaparadora majoria d'anarquistes i només un militant de la UGT, un del sindicat ferroviari, un de la Unió de Rabassaires i tres d'ERC. No hi ha elements ni del PSUC ni del POUM, formacions que no tindran gaire pes fins la tardor del 1936.

El to crític d'Aleixandri també conté una explicació estrictament personal. Si bé és cert que, en la majoria dels textos memorialístics sobre episodis violents, els autors tendeixen a maquillar la seva participació, a rebaixar les seves responsabilitats, en el cas d'Aleixandri s'han trobat articles signats per ell en la premsa republicana entre els anys 1932 i 1934 que doten de coherència i versemblança al seu discurs refractari a la violència i la revolució. El més explícit el publica el 27 de gener de 1933: «Es veu que ara, per *desasnar*, sobre els llibres i els mestres, ja que en saber fabricar bombes i portar una pistola s'està prou instruït. L'obrer no ha de permetre que en el seu nom es cometin fets que repugnen a tota consciència que tingui un bri de dignitat ciutadana. És ensenyant a llegir a un poble com se l'emancipa! El sindicat jamai pot servir per armar el braç dels seus afiliats [...], la veritat no necessita arguments violents.»

ters abandonats per comitès d'altres poblacions tan allunyades de la zona com ara la Bisbal d'Empordà i Sant Hilari.

Hi ha una referència, en les memòries rescatades, sobre l'intent de liquidar un altre vef: el mateix Joaquim Aleixandri. Fa setmanes que està enfrontat als sectors més radicals i està a punt de pagar-ho car. La data no es pot concretar amb exactitud, però se situaria en el tram final de la curta vida del comitè. Aquell dia en Xandri no ha anat a treballar. Rita, la seva esposa, és a casa malalta i ell ha demanat un permís. Rep la trucada d'un company, sempre segons la seva pròpia versió:

«—Xandri, m'han demanat per vostè, demanant quin servei feia, i en dir-li que estava de permís perquè tenia la seva esposa malalta, han dit: 'Bé', i m'han recomanat sobretot que no li diguéssim res a vostè. Tot això em fa mala espina i jo li ho notifico.»

La malfiança del company d'estació serà clau per salvar-li la vida. Alertat per la trucada, es posa en acció: «Com que la meua muller anava un xic més bé, li vaig dir: 'Mira, vaig al comitè a veure si em volen deixar un auto per anar a Girona a buscar-te les medecines.'»

Aquesta és la mentida pietosa que diu a la seva dona. El seu objectiu real és anar a veure com respiren al comitè. Allí hi troba el doctor Iradier, un republicà acomodat que en comptes de seguir els passos d'Aleixandri ha deixat ERC i s'ha fet militant de la CNT. Tot i això, l'antiga sintonia partidista es revifa providencialment:

«—Xandri —em va dir—, li haig de dir una cosa. No sé com dir-li. Li haig de dir que acabo d'arribar de Girona amb uns del comitè i hem anat a Salt a fi que els d'aquell comitè el vinguessin a buscar. Els de Salt, en saber que es tractava d'un ferroviari, ens han dirigit a l'estació de Girona. Hem anat al l'estació i han convingut que aquesta nit el vindrien a buscar i li farien fer un passeig. Vostè em perdonarà...»

Visita al comitè de Salt

Davant d'aquesta revelació terrible, la reacció és immediata, tot i que no és la que es podria esperar d'un home sentenciat a mort.

Agafa un cotxe, gràcies a la conivència del seu confident, i se'n va a Salt, al costat de Girona, seu d'un dels comitès antifeixistes més temuts de la regió. Juga les seves cartes amb temeritat: «Com que tant a Salt com al Veïnat [barri saltenc] coneixia una munió de noies i nois de la meua edat, vaig anar a trobar-ne varis i els vaig explicar el cas i va donar la casualitat que un d'ells era del comitè i em va dir 'tu ets el ferroviari que hem de venir a buscar?' Em varen dir 'no tinguis por, no vindrà ningú i si vols vindrem a donar una lliçó a aquests de Caldes' Els vaig dir que no.»

En aquest punt, el relat ha estat impossible de contrastar. No se sap, per tant, si hi posa més pa que formatge, però sí que reflecteix l'ambient caldejat d'aquell llarg estiu del 36.

La fi del comitè

DIJOUS, 8 D'OCTUBRE

La fi d'Aleixandri no ha arribat. La dels comitès antifeixistes és imminent. A finals de setembre Companys incorpora al govern els sectors anarquistes, fins aleshores reticants a entrar en el joc polític oficial. És l'inici de la fi del poder revolucionari: el 8 d'octubre se'n decreta la dissolució i pocs dies després es dicten les instruccions per constituir els consells municipals que retornaran el poder als ajuntaments. En alguns municipis, un simple tràmit que permet el pas en bloc del comitè a les poltrones consistorials. A Caldes, el ple se celebra el 24 d'octubre, de manera accidentada: es contravé la normativa de la Generalitat, ja que la CNT reclama una majoria que no li pertoca. Això provoca la retirada de la resta de formacions polítiques. L'Esquerra manté el pols contra el sector anarquista fins que la Generalitat obliga a repetir la constitució del consell municipal. L'11 de febrer de 1937 hi ha nou alcalde: Joaquim Aleixandri. Una victòria pírrica, ja que ha de governar durant setze mesos un poble castigat, com tots, per l'escassetat creixent, i ofegat, com pocs altres, per l'allau de refugiats i ferits al front. El maig del 1938 és cridat a files. Així, abandona Caldes. I no hi tornarà mai més.